

УДК 355.237

М. І. КАБАЧИНСЬКИЙ,

доктор історичних наук, професор, науковий співробітник науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Т. В. БУНЄЄВ,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри тактики прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

С. В. СІНКЕВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті проаналізовано підходи педагогів до проблеми використання інтерактивних методів навчання у вищому військовому навчальному закладі. Розглянуто основні методи інтерактивного навчання, а також представлено характеристику особливостей використання інтерактивних методів навчання викладачами військово-спеціальних дисциплін у вищому військовому навчальному закладі.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання, викладач, військово-спеціальні дисципліни.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформаційні процеси, пов'язані зі зміною соціально-економічних і політичних векторів

розвитку України як незалежної держави, становленням демократичних і ринкових відносин, входженням України до європейського і світового простору, потребує інтенсифікації процесу інтелектуального зростання нації – розвитку науки, освіти та просвітництва, культури і, зокрема, системи військової освіти.

Реформа професійної та вищої школи відповідно до потреб перебудови усієї системи освіти в Україні вимагає постійного оновлення навчально-виховного процесу. У такому контексті особливої уваги набуває викладання циклу військово-спеціальних дисциплін, який дає можливість реалізувати новітню освітню парадигму у вищій військовій школі – випереджальну підготовку фахівців.

Сьогодні за цим напрямом ведуться постійні дискусії з питань форм і методів викладання матеріалу. Зокрема великого значення набуває проблема вмілого та правильного використання інтерактивних методів навчання при вивченні військово-спеціальних дисциплін викладачами, особливо з таких обов'язкових дисциплін: тактика, топографія, екологічна безпека державного кордону, історія війн та збройних конфліктів, основи охорони державного кордону, охорона державного кордону прикордонним підрозділом, управління службою прикордонного підрозділу, організація прикордонного контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу останніх досліджень показують, що існує велика кількість поглядів провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували означену проблему. Зокрема інтерактивні методи навчання та їх використання досліджували такі педагоги: А. Гін [1]; В. Кондратюк, М. Волос, І. Бабин [2]; І. Крамаренко [3]; А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак [5]; О. Пометун, Л. Пироженко [7]; О. Саган [9], але в цей же час не в повному обсязі приділялась увага особливостям їхнього використання при проведенні занять викладачами військово-спеціальних дисциплін у вищих військових навчальних закладах.

Метою статті є аналіз особливостей використання інтерактивних методів при вивченні військово-спеціальних дисциплін у вищому військовому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання та способів використання інтерактивних методів навчання в навчально-виховному процесі. Одні вчені визначають його як діалогове навчання: “Інтерактивний – означає здатність взає-

модіяти чи знаходитись в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, з комп'ютером) або ким-небудь (з людиною). Отже, інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, у ході якого здійснюється взаємодія вчителя та учня” [3; 5].

На думку О. Пометун, суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне та групове навчання, співпраця), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють [8, с. 7].

Існує досить значна кількість підходів до класифікації інтерактивних технологій навчання. У посібнику “Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання” (О. Пометун, Л. Пироженко) пропонується, наприклад, така класифікація: за метою уроку та формою організації навчальної діяльності; технології кооперативного навчання; технології колективно-групового навчання; технології ситуативного навчання; технології опрацювання дискусійних питань [7].

В. Мельник пропонує інтерактивні методи поділяти на превентивні інтеракції (тренінг, консультації та ін.), імітаційні інтеракції (інсценування, ділові ігри, диспут, “мозковий штурм” та ін.), неімітаційні інтеракції (проблемна лекція, конференція, практикум тощо) [4].

Більшість науковців у своїх працях методи інтерактивного навчання поділяють на дві великі групи: групові та фронтальні. Перші передбачають взаємодію учасників малих груп (на практиці від 2 до 6 осіб), другі – спільну роботу та взаємонавчання всього класу. Час обговорення в малих групах – 3–5 хвилин, виступ – 3 хвилини, виступ при фронтальній роботі – 1 хвилина.

Групові методи. Робота в парах. Слухачі працюють у парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконати вправи, які в звичайних умовах є часомісткими або неможливими (обговорити подію, твір, взагалі інформацію, підбити підсумок заняття, події та ін., узяти інтерв'ю один в одного, проанкетувати партнера тощо). Після цього один з партнерів доповідає перед групою про результати [8, с. 61].

Робота в трійках. По суті, це ускладнена робота в парах. Найкраще в трійках проводити обговорення, обмін думками, підсумовування результатів чи навпаки, виділення несхожих думок [8, с. 62].

Змінювані трійки. Цей метод дещо складніший: усі трійки навчальної групи отримують одне й те ж завдання, а після обговорення члени трійки

йдуть в інші і ознайомлюють членів новостворених трійок з набутком своєї трійки [8, с. 89].

$2 + 2 = 4$. Дві пари окремо працюють над вправою протягом певного часу (2–3 хвилини), обов'язково доходять до спільного рішення, потім об'єднуються і діляться набутим. Як і в парах, необхідним є консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки у вісімки, або перейти до групового обговорення [8, с. 92].

Карусель. Слухачі розсаджуються в два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються “попарні суперечки”, причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази) чи для обміну інформацією (слухачі із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

Робота в малих групах. Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: “спікер” – керівник групи (спостерігає за регламентом під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи), “секретар” (веде записи результатів роботи, допомагає при підбитті підсумків та їх оголошенні), “посередник” (стежить за часом, заохочує групу до роботи), “доповідач” (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи) [8, с. 90].

Акваріум. У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі класу, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки [8, с. 91].

Фронтальні методи. Велике коло. Слухачі сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажачі висловитися. Педагог може взяти слово після обговорення.

Мікрофон. Це різновид великого кола. Слухачі швидко по черзі висловлюються з приводу проблеми, передаючи один одному уявний “мікрофон” [8, с. 55].

Незакінчені речення. Дещо ускладнений варіант великого кола: відповідь курсантів – це продовження незакінченого речення типу “можна зробити такий висновок...”, “я зрозумів, що...”.

Мозковий штурм. Загальновідома технологія, суть якої полягає в тому, що всі слухачі по черзі висловлюють абсолютно всі, навіть алогічні думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань [8, с. 55–56].

Аналіз дилеми (проблеми). Слухачі в колі обговорюють певну дилему (простіше) чи проблему (складніше, бо поліваріантно). Кожен каже варіанти, що складаються через вибір.

Мозаїка. Це метод, що поєднує і групову, і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми [8, с. 63].

Представлений аналіз свідчить, що існує велика кількість інтерактивних методів навчання, які досліджувала значна кількість науковців і педагогів. Вони приділяли увагу проблематиці використання інтерактивного навчання, але в той же час не в повному обсязі акцентувалась увага на особливостях їхнього використання при проведенні занять викладачами військово-спеціальних дисциплін у вищих військових навчальних закладах.

Результати аналізу основних методів інтерактивного навчання та практичний досвід використання інтерактивного навчання при вивченні військово-спеціальних дисциплін у вищому військовому навчальному закладі дають можливість охарактеризувати особливості інтерактивного навчання.

По-перше, використання інтерактивного навчання, на відміну від інших систем навчання, дозволяє значно збільшити відсоток засвоєння інформації. Навчання орієнтоване, на відміну від традиційного, не тільки на засвоєння знань, але й на аналіз, синтез, оцінювання набутих знань. За даними американських учених, під час лекції студент засвоює тільки 5 % матеріалу, під час читання – 10 %, роботи з відео-, аудіоматеріалами – 20 %, під час демонстрації – 30 %, під час дискусії – 50 %, під час практики – 75 %, а коли учень навчає інших чи відразу застосовує знання – 90 % [9]. Очевидно, відносно пасивні методи навчання (коли курсант лише засвоює та відтворює інформацію) мають на рівень (у 5–10 разів!) нижчу ефективність, ніж активні та інтерактивні.

По-друге, наявність мотивації та інтересу самого курсанта до навчання є результатом високого рівня активності. Курсант стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій, власної освіти та розвитку.

По-третє, використання інтерактивного навчання полягає в тому, що курсанти навчаються ефективної роботи в колективі.

По-четверте, інтерактивні методи дозволяють засвоїти великий за обсягом навчальний матеріал.

По-п'яте, педагог виступає як рівноправний партнер курсанта, виконує організаційні та консультаційні функції.

Таким чином, за результатами аналізу практичного досвіду використання різних інтерактивних методів навчання при вивченні військово-спеціальних дисциплін можна констатувати такі зрушення: курсанти набули культури дискусії; виробилося вміння приймати спільні рішення; поліпшилися вміння спілкуватися, доповідати; якісно змінився рівень сприйняття курсанта – він набув особистісного сенсу, замість “вивчити”, “запам'ятати” стало “обдумати”, “застосувати”; якісно змінився рівень володіння головними мисленневими операціями: аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням.

Крім позитивних особливостей інтерактивного навчання, необхідно також відмітити певні труднощі та негативні фактори, які виникають у педагогів і курсантів при використанні інтерактивних методів навчання.

Першим фактором є рівень педагогічної майстерності викладача. Педагогічна майстерність педагога виявляється в якості вирішення різноманітних педагогічних завдань, успішної організації навчально-виховного процесу і отриманні суттєвих результатів.

Залежно від рівня педагогічної майстерності визначатиметься рівень умінь використовувати інтерактивні методи навчання викладачем. Якщо у викладача елементарний рівень педагогічної майстерності, то він не готовий до використання інтерактивних методів навчання [6].

Базовий рівень педагогічної майстерності свідчить, що викладач володіє основними якостями й умінями, які потрібні для професійної діяльності, але не має практичного досвіду роботи, тому педагогічна діяльність, що пов'язана з використанням інтерактивних методів навчання, складатиметься з тих теоретичних знань, яких він набув під час свого навчання, та тих стереотипів, які склались у викладача [6].

Досконалий рівень свідчить, що викладач має досвід роботи та характеризується чіткою спрямованістю власних дій, його педагогічна діяльність – на високому рівні, що свідчить про те, що педагог знайомий з різними інтерактивними методами навчання та не завжди вміє правильно використовувати ці методи під час викладання навчального матеріалу, що може спричинити певні проблеми [6].

Творчий рівень педагогічної майстерності свідчить, що викладач має відмінні теоретичні знання, добре сформовані навички та вміння в контексті педагогічної майстерності, тому активно використовує та впроваджує

інтерактивні методи навчання при вивченні військово-спеціальних дисциплін [6].

Особливу увагу необхідно звернути на те, що педагогічна майстерність викладача військово-спеціальних дисциплін залежатиме від рівня знань з різних предметів. Зокрема, викладач військово-спеціальних дисциплін повинен добре володіти своїм предметом, а також добре знати політологію, історію, військове мистецтво та ін. Крім цього, викладач повинен орієнтуватися в сучасних подіях, постійно використовувати періодичні видання та різні документальні матеріали при проведенні занять. Усе це визначатиме високий рівень педагогічної майстерності викладача військово-спеціальних дисциплін, що позитивно впливатиме на його творчість та дозволить уміло використовувати різні інтерактивні методи навчання при вивченні військово-спеціальних дисциплін.

Другим фактором є те, що курсанти не в повному обсязі знайомі з подібними методами роботи, що різко змінює усталений стиль навчання. Тому потрібно обов'язково навчити курсантів умілого використання інтерактивних методів навчання в навчальному процесі. Найголовніше, що потрібно для застосування інтерактивного навчання, це створити в колективі доброзичливу атмосферу і постійно її підтримувати.

Третім фактором є те, що курсант часто не має власної думки, а якщо і має, боїться висловлювати її відкрито в групі. Самі курсанти пояснюють це так: “У нас рідко запитують власну думку”, “Чи цінна моя думка?”, “А раптом вона не співпаде з думкою викладача чи колективу”, “Вона суперечить думці курсанта, що має в групі авторитет з цього предмета” тощо.

Четвертий фактор, що впливає на використання інтерактивних методів, полягає у тому, що курсанти не вміють слухати інших, об'єктивно оцінювати їх думку, рішення.

П'ятий фактор – це неготовність курсанта в процесі обговорення змінювати свою думку, йти на компроміс.

Шостим фактором є те, що курсантам важко бути мобільними, змінювати обстановку, методи роботи.

Сьомий фактор – це те, що у курсантів виникають труднощі в малих групах: лідери намагаються “тягнути” групу, а слабші курсанти відразу стають пасивними.

Восьмий фактор – це те, що часто трапляється висловлення відверто антисупільних думок з метою завоювання “авторитету” та привернути увагу аудиторії до себе. При обговоренні, замість аргументації своєї думки,

курсант починає демагогію: “Ви ж самі сказали, цінною є кожна думка, а я так вважаю, і Ви мене не переконаєте!”.

Висновки. У результаті аналізу наукової літератури та практичної діяльності викладачів військово-спеціальних дисциплін можна виокремити особливості щодо використання інтерактивного навчання науково-педагогічним складом у вищому військовому навчальному закладі. До позитивних особливостей віднесено таке: інтерактивне навчання дозволяє значно збільшити відсоток засвоєння інформації; підвищити мотивацію та інтерес курсанта; сприяє ефективній роботі курсантів у колективі; дозволяє цілком засвоїти значний за обсягом навчальний матеріал; сприяє співпраці педагога та курсанта як рівноправних партнерів, у якій педагог виконує організаційні та консультаційні функції. До негативних факторів зараховано: низька педагогічна майстерність викладачів унеможлиблює якісне застосування інтерактивних методів навчання; абсолютне незнання таких методів курсантами; відсутність у курсантів власної думки; неготовність курсантів слухати інших; курсантам важко бути мобільними, змінювати обстановку, методи роботи; у курсантів виникають труднощі роботи в малих групах – лідери намагаються “тягнути” групу; курсанти часто висловлюють думки, які не стосуються навчального матеріалу, з метою привернення до себе уваги.

Проведений аналіз особливостей використання інтерактивного навчання викладачами військово-спеціальних дисциплін дозволяє констатувати те, що для проведення занять із військово-спеціальних дисциплін доцільно використовувати такі методи інтерактивного навчання: ділові ігри, “мозковий штурм”, проблемні лекції, роботу в парах, роботу в малих групах, “акваріум” та роботу в трійках, оскільки ці методи дозволяють курсантам у процесі занять повторити та підвищити рівень своїх знань з навчальних дисциплін. Специфіка вищого військового навчального закладу має певні особливості, які пов’язані з тим, що курсанти, крім навчання, ще здійснюють різного роду діяльність, яка пов’язана з виконанням своїх службових обов’язків, визначених статутами Збройних Сил України. З цієї причини курсанти не завжди мають час у повному обсязі підготуватися до занять. Викладач повинен виявити креативність і застосувати всю свою педагогічну майстерність при проведенні занять з використанням інтерактивних методів навчання для того, щоб курсанти засвоїли навчальний матеріал.

Перспективи подальшого дослідження особливостей використання інтерактивного навчання викладачами військово-спеціальних дисциплін

полягають в аналізі досвіду використання інтерактивного навчання в різних навчальних закладах, а також визначення основних напрямів та шляхів запровадження інтерактивного навчання в навчальному процесі.

Список використаної літератури

1. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки / А. О. Гін. – Харків : Веста ; Ранок, 2007. – 176 с.
2. Кондратюк В. Л. Основні тенденції розвитку систем освіти та освітніх технологій у світовій педагогічній практиці / В. Л. Кондратюк, М. М. Волос, І. І. Бабин // Відкритий урок. – 2002. – № 5 – С. 15–18.
3. Крамаренко В. И. Методика преподавания экономических дисциплин : учеб. пособие / В. И. Крамаренко. – Симферополь : Таврида, 1999. – 145 с.
4. Мельник В. В. Дидактические основы проектирования модульно-развивающих занятий в общеобразовательной школе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Мельник. – К., 1997. – 200 с.
5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К., 2000. – 368 с.
6. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / Інститут змісту і методів навчання / Н. В. Гузій (укл.). – К., 2000. – 167 с.
7. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2002. – 237 с.
8. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2007. – 144 с.
9. Саган О. В. Вступ до нових інформаційних технологій / О. В. Саган // Людина і світ. – 2004. – № 9. – С. 2–12.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2013.

Кабачинский Н. И., Бунеев Т. В., Синкевич С. В. Особенности использования интерактивных методов обучения при изучении военно-специальных дисциплин в высшем военном учебном заведении

В статье проанализированы подходы педагогов к проблеме использования интерактивных методов обучения в высшем военном учебном заведении. Рассмотрены основные методы интерактивного обучения, а также представлена характеристика особенностей использования интерактивных методов обучения преподавателями военно-специальных дисциплин в высшем военном учебном заведении.

Ключевые слова: *интерактивные методы обучения, преподаватель, военно-специальные дисциплины.*

Kabachynsky M. I., Buneev T. V., Sinkevych S. V. **The peculiarities of the interactive instructional methods usage while teaching military and special disciplines at the higher military educational establishment**

The article reveals the analysis of the lecturers' approaches towards the problem of the interactive methods usage at the higher educational establishments. The basic methods of the interactive teaching have been revealed. The peculiarities of the interactive instructional methods usage by the lecturers of the military and special disciplines at the higher military educational establishment have been analyzed.

Keywords: *interactive instructional methods, lecturer, military and special disciplines.*